

# LZA PREZIDENTA JURA EKMAŅA IEVADVĀRDI LZA PAVASARA PILNSAPULCĒ

2010. gada 8. aprīlī

## Kas ir būtiskākais, kas noticis kopš mūsu Rudens pilnsapulces? Īsumā daži apsvērumi par situāciju zinātnē Latvijā vispār.

2009. gada 1. decembrī LR Saeimā tika pieņemts 2010. gada budžets, kas ietvēra kārtējo valsts finansējuma samazinājumu zinātnei un augstākajai izglītībai. Šobrīd ir sākusies 2011. gada budžeta gatavošana, un mēs ar bažām gaidām tālākos notikumus un attiecīgi arī kārtējo tālāko valsts finansējuma samazinājumu zinātnei un augstākajai izglītībai, finansējumu, kas tuvojas sociālā pabalsta līmenim. Mums kompensācijai gan esot ES struktūrfondi. Kā patiesībā attīstās šis struktūrfondu finansējums, par to mazliet vēlāk.

2009. gada 25. oktobrī LR Ministru kabinetā tika apstiprinātas "Zinātnes un tehnoloģijas attīstības pamatnostādnes 2009.–2013. gadam". To varētu saukt arī par zinātnes Balto grāmatu, kā tas pieņemts vairumā Eiropas valstu. Ministru kabineta apstiprināšanu kopš 24. februāra gaida arī minēto pamatnostādņu ieviešanas rīcības plāns 2010.–2011. gadam.

LR Saeima 4. martā pieņēma grozījumus "Zinātniskās darbības likumā":

- precizēta valsts emeritētā zinātnieka statusa piešķiršanas vispārīgās normas un atcelti aizliegumi emeritētā zinātnieka darba apmaksai no valsts zinātnes budžeta;
- valsts zinātniskajai institūcijai piešķirtas tiesības izmantot intelektuālo īpašumu (t.sk. patentus), kas radies valsts budžeta finansētās zinātniskās darbības rezultātā, kad tiks pieņemtas izmaiņas un

papildinājumi vēl vairākos likumdošanas aktos, u.c.

Ir arī vēl viens būtisks grozījums šajā Likumā — saistīts ar Latvijas Zinātnes padomi (LZP). Bija iecerēts, ka turpmāk LZP priekšsēdētājs būtu Ministru prezidents, kā tas ir vairākās citās valstīs. Ja šī iecere tiktu realizēta, tad lielā mērā būtu novērsta Latvijai raksturīgā negatīvā situācija, kad par zinātnes attīstību un tās rezultātu izmantošanu atbild dažādas ministrijas, un ne vienkārši ministrijas, bet gan dažādu politisko partiju ietekmē atrodošās ministrijas.

Šīs ministrijas parasti nespēj saskaņot savas darbības prioritātes un zinātniskos mērķus. Bija iecerēts, ka Ministru prezidents varētu visu to saskaņot un būtiski pozitīvi ietekmēt. Tomēr Likumā arī pēc pašreizējiem grozījumiem nav ietverta šī norma. Lemesli? Atliek minēt. Vai nu valdība pašreizējos krīzes apstākļos neuzskata zinātni par prioritāti, kura jāakcentē, vai vēl sliktāk — kā tas ir bijis jau daudzus gadus — politiskajām partijām vienkārši nav intereses par zinātni, jo zinātne nedod momentānu (kamēr šīs partijas ir pie varas) — ne ekonomisku, ne politisku — efektu, kuru var izmantot Saeimas vēlēšanās, u.tml. Tagad politiķi mums norāda, ka zinātnieku ir par maz, lai viņi veidotu vēra ņemamu elektorātu vēlēšanām.

Toties tagad jaunā Likuma norma uzliek Latvijas Zinātnes padomes vadību uzticēt Latvijas Zinātņu akadēmijas deleģētam

pārstāvim, saglabājot zinātnisku LZP virsvadību.

Grozījumi "Zinātniskās darbības likumā" paredz arī mainīt pašreizējo Latvijas Zinātnes padomes struktūru. Tagad padomes sastāvā būs arī ministriju deleģēti pārstāvji. Cerēsim, ka šī pārstāvniecība nesarežģīs lēmumu pieņemšanas procesu, kā tas bija pagājušajā gadā ar zinātnes prioritāšu izstrādi un apstiprināšanu. Tad katra ministrija vilka deķīti uz savu pusi un rezultātā zinātnes prioritātes skaitliski samazinājās, bet saturiski paplašinājās.

Jūnija sākumā notiks Latvijas Zinātnes padomes ekspertu vēlēšanas. Attiecībā uz ekspertiem gribu atzīmēt vēl vienu birokrātisku pretrunu. Zinātnieki par LZP ekspertiem no sava vidus ievēl kvalificētus cilvēkus, kuriem viņi uzticas. Savukārt KNAB un Izglītības un zinātnes ministrija viņiem neuzticas un arvien meklē interešu konflikta pazīmes. Savukārt ekspertu "vētīšana" pagarina projektu ekspertīzes procesu par daudziem mēnešiem.

Lai izslēgtu ekspertu iespējamus interešu konfliktus, Zinātnes padome sadarbības projektu ekspertīzei piesaistīja ārvalstu zinātniekus. Bet to var darīt tikai ar fundamentālo pētījumu projektiem. Jāapzinās, ka to nedrīkst darīt ar projektiem, kuri satur nākamo patentspējīgo risinājumu idejas, un tādas diemžēl ir valsts pētījumu programmas. Respektīvi, nākotnē jāorientējas kā uz starptautisko ekspertīzi, tā arī uz sakārtotu pašmāju ekspertīzi. Bet kā realizēt sakārtotu pašmāju ekspertīzi — vai mēs to vispār spējam... mazas valsts Latvijas apstākļos ar nelielu zinātnieku skaitu?

30. martā Ministru kabinets pirmo reizi izskatīja analītisko Ekonomikas ministrijas, Izglītības un zinātnes ministrijas sastādīto Informatīvo ziņojumu „Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanas novērtējums”.

Ja mēs vēl atceramies, tad kādreiz Nacionālās Lisabonas programmā bija izvirzīts mērķis paaugstināt valsts un sekmēt privātā sektora ieguldījumu zinātniskajā darbībā un

attīstībā, sasniedzot pētniecībai un attīstībai (P&A) piešķirto finansējumu līdz 3% no IKP. Tika prognozēts, ka 2010. gadā sasniegsim 1,5% no IKP. Tagad minētajā novērtējumā teikts, ka šādu 1,5% līmeni sasniegsim tikai 2015. gadā un arī tad tas būs ES struktūrfondu finansējuma apguves rezultātā. Bet ne no privātā biznesa P&A finansējuma, kā tas ir attīstītās valstīs ar normāli attīstītu industriju, piemēram, Somijā.

Izglītības un zinātnes ministrija ir uzsākusi strukturālās reformas zinātnes konkurētspējas paaugstināšanai, veicot valsts zinātnisko institūtu konsolidēšanu, vienlaicīgi ar augstākās izglītības kvalitātes uzlabošanu. Minēto reformu rezultātā paredzēts izveidot desmit valsts nozīmes pētniecības centrus, kuru attīstībai plānots izmantot ERAF finansējumu ar būtisku privātkapitāla piesaisti. Šāda uzņēmēju piesaiste zinātnei ir teorētiski apsvēicama, bet krīzes apstākļos praktiski grūti realizējama.

Lai sekmētu zinātnes konkurētspējas paaugstināšanos, Izglītības un zinātnes ministrija sadarbībā ar ES Zinātniskās un tehniskās pētniecības komiteju (*CREST*) un Eiropas Komisiju 2009. gada nogalē organizēja neatkarīgu Latvijas zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju sistēmas ekspertīzi. Ekspertīzes rezultātā 2010. gada 25. martā tika prezentēts ziņojums un sniegtas rekomendācijas Latvijas Zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju sistēmas uzlabošanai. Jāatzīmē gan, ka galvenā rekomendācija no ES ekspertu puses bija: piesaistīt Latvijas zinātnei daudz vairāk līdzekļus. Tad būtu iespēja realizēt arī kādu no ieteiktiem zinātnes organizatoriskiem modeļiem. Kā to izdarīt, to eksperti atstāja mūsu pašu rokās. Varbūt tāpēc, ka tas ir ES augsta ranga komisijas dokuments, pastāv cerība, ka pret to uzmanīgi izturēsies arī Latvijas valdība.

Apstākļos, kad Latvijas zinātnes finansējums no valsts budžeta pagājušā gada laikā būtiski samazinājās, likās, ka kaut cik mūs glābs ES struktūrfondi... Diemžēl nē. Spēkā ir vecu vecā patiesība: kur nauda, tur ķīviņi un

strīdi... Arī zinātniekiem. "Cilvēkresursu pie-  
saiste zinātnēi" ES struktūrfondu aktivitātes  
uzsākšana ievilkās 12 mēnešu garumā. Arī  
jaunās valsts pētījumu programmas savu gai-  
tu uzsāka pagājušā gada decembrī — bet nav  
iesāktas vēl šodien. Tik lēna valsts pētījumu  
programmu virzība atjaunotās Latvijas valsts  
vēsturē vēl nav piedzīvota.

Iemesli? Neprecīzi sastādīti nolikumi,  
pārspīlētas prasības sakarā ar iespējamiem  
interesu konfliktiem, konkursu zaudētāju sū-  
dzības.

Kas Latvijai un mūsu zinātnēi šobrīd ir  
pats galvenais? Tā ir ekonomiskās situācijas  
stabilizēšanās, valsts ekonomiskā attīstība.  
Diemžēl tie nav vienkārši jautājumi.

Latvija, Eiropa, pasaule — ļoti mainījušās  
salīdzinājumā ar kaut vai nesenantiem deviņ-  
desmitajiem gadiem. Un galvenā izmaiņa ir  
tā, ka Eiropas Savienībā mums praktiski nav  
robežu, mūsu cilvēkiem, tai skaitā zinātnie-  
kiem, ir absolūta pārvietošanās brīvība.

Katru mēnesi mēs zaudējam valsts inte-  
lektuālo potenciālu, jo katru mēnesi nāk klāt  
ES valstu piedāvājumi iesaistīties jaunatvēr-  
tajās zinātniskajās programmās ar desmitiem  
un simtiem reižu lielāku finansējumu, nekā  
tas pieejams Latvijā. Ko mums darīt?

Bet jautājumus bez atbildēm uzdot ir  
viegli. Daudz grūtāk ir rast atbildi, kā rīkoties  
tālāk? Arī Latvijas Zinātņu akadēmija pagai-  
dām neredz Latvijai vajadzīgo optimālo risi-  
nājumu. Savās pilnsapulcēs, Senātā, speciā-  
lās sēdēs kopā ar LZA Ekonomikas institūtu  
mēs esam analizējuši situāciju. Secinājums

viennozīmīgs — jāmeklē jaunas kooperēša-  
nās formas.

Tikai viens piemērs. Apstākļos, kad pilnī-  
bā netiek novērtēts Latvijas zinātnes poten-  
ciāls un tā iespējas, ir būtiska mūsu pašu  
zinātnieku iniciatīva izveidot Inovatoru ap-  
vienību ar akademiķi Ivaru Kalviņu priekšga-  
lā. Inovatoru apvienība izvirzījusi par mērķi  
apvienot tos uzņēmējus un zinātniekus, kuri  
ir ieinteresēti inovatīvā darbībā — lai dotu  
ieteikumus valdībai. Jau izstrādātie ieteikumi  
paredz zinātnes infrastruktūrai paredzēto ES  
naudu novirzīt tieši inovatīvās infrastruktūras  
atjaunošanai.

Otra Inovatoru apvienības iniciatīva pa-  
redz — dibināt inovatīvās darbības atbalsta  
fondu ar nosacījumu, ka peļņa atgriežas pašā  
fondā. Cerēsim, ka valdība atbalstīs inovatoru  
ieteikumus.

Mēs visi uzmanīgi sekojam notikumu at-  
tīstībai Latvijas ekonomikā. Šķiet, parādās  
pirmās pazīmes tās atlabšanai — pat ap-  
stākļos, kad paši ražošanas apjomi turpināja  
samazināties.

2009. gada pēdējā ceturksnī eksporta  
pieaugums uzrādīja pozitīvas tendences un  
arī turpmākajos mēnešos eksportu labvēlīgi  
varētu ietekmēt ārējā pieprasījuma palieli-  
nāšanās, kas saistīta ar globālās izaugsmes  
atjaunošanos un ārējā tirgus stabilizēšanos.  
Tātad cerība ir.

Šodien mēs esam aicinājuši Latvijas Ban-  
kas prezidentu Ilmāru Rimševiču dot savu  
skatījumu ar referātu "Latvijas ekonomiskā  
situācija un nākotnes izredzes".